

ВПЛИВ РІЗНИХ ВИДІВ РОБІТ В ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В статті охарактеризовано вплив різних видів робіт в процесі музичної діяльності на формування творчих здібностей молодших школярів, які сприяють їхньому духовному розвитку, пізнанню світу, формуванню світогляду, вихованню моралі. Автор доходить висновку, що творча самостійність учнів плідно розвивається при виробленні суджень про музику: гри на музичних інструментах, музичних іграх, рухах під музику.

Ключові слова: творчі здібності, урок музики, сприймання, емоційно-образне пізнання, творча уява, фантазія.

Проблеми соціального і політичного життя країни, стрімкі процеси становлення державності, відродження духовності нації, її культурної спадщини зумовлюють пошук оновлених підходів до їх розв'язання. Нині Україні як демократичній державі необхідна особистість з високим рівнем культури і освіченості, яка розуміє естетичну значущість справжніх художніх і життєвих цінностей, здатна творчо долати життєві проблеми, визначати пріоритети. Ця гуманістична ідея визначення особистості центром і смислом освітнього процесу вимагає сутнісного, концептуального перегляду підходів до освіти в усіх ланках її структури, що, передусім стосується переходу на позиції суб'єкт – суб'єктна взаємодія вихователя та учня, зміщення акцентів на співтворчість.

У загальному процесі естетичного виховання молодого покоління провідну роль відіграє мистецтво, зокрема музичне – завдяки своїй емоційній насиченості і різноманітності, безпосереднього звертання до внутрішнього світу людини, її найінтимніших сподівань, очікувань, багатства своїх проявів у житті тощо. Звичайно, музику не можна вважати єдиним засобом залучення особистості до надбань духовної культури. Ситуацію спілкування з художніми цінностями створюють і інші види мистецтва. Проте саме музика завдяки процесуально-звуковій природі, здатності моделювати емоції і як найактивніше безпосередньо впливати на емоційну сферу людини, її інтелектуальні сторони, розвиток творчих здібностей, орієнтує ціннісні ідеали, поведінку людини, отже виховує її.

Пошук удосконалення шляхів естетичного виховання засобами музики завжди був і залишається предметом музично-педагогічних наукових досліджень. Значний внесок в успішне вирішення проблеми музично-естетичного виховання у загальноосвітніх школах зробили видатні вчені-педагоги О. Апраксина, Б. Асаф'єв, П. Блонський, Н. Брюсова, Н. Гродзенська, Д. Кабалевський, М. Румер, В. Сухомлинський, В. Шацька, С. Шацький, Б. Яворський та інші в розвитку духовного потенціалу особистості – О. Олексюк, М. Ткач, Г. Шевченко.

Залежність естетичної культури від здатності особистості сприймати та оцінювати музичні твори розкривається в дослідженнях В. Бутенка, Л. Коваль, А. Пілічяускаса, О. Ростовського, О. Рудницької, Ю. Соколовського та ін. В роботах М. Кагана, Є. Квятковського, Б. Лихачова, В. Разумного, В. Толстих, Г. Шевченко висвітлюються проблеми взаємодії естетичного і етичного виховання і відзначається зростаюча роль комплексного впливу мистецтва на особистість.

Мета статті – охарактеризувати вплив різних видів робіт в процесі музичної діяльності на формування творчих здібностей молодших школярів.

Музичне виховання є однією з основних складових естетичного виховання. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток. Людина без елементарної естетичної вихованості є однобічно розвиненою. Цю правду визнавали всі народи, всі виховні системи світу.

Серед усіх предметів естетичного циклу, урок музики найбільше, стимулює до творчої діяльності, сприяє формуванню пізнавальних та емоційно-мотиваційних функцій, розвитку творчого мислення, творчих здібностей, позитивних якостей характеру (систематичності, працьовитості тощо). Музика є мовою серця, найнижчих почуттів, світу емоцій людини. Тому вона повинна входити в систему навчання і виховання, щоб впливати та розвивати особистість школяра.

Музика сама по собі невидима, і тому ми сприймаємо її тільки на слух. Вона дає людині поштовх для внутрішнього переживання і для творчої уяви. Це внутрішнє відчуття та переживання викликає бажання відтворити музику в дії, міміці, позах, жестах, рухах, співі, грі, створювати нові художні образи.

Музика дає великий поштовх до активної творчості, що, в свою чергу, є проблемою, яка хвилює сучасну педагогічну науку, оскільки питання розвитку творчих здібностей і формування творчої особистості складні та багатогранні.

Музика є важливим засобом морального і розумового виховання дитини. Вона відкриває дітям очі на красу природи, моральні відносини, працю. За допомогою музики у дітей пробуджується уявлення про прекрасне не тільки в природі, але і в них самих. Вона загострює емоційний відгук у молодших

школярів, пробуджує уявлення нав'язаних красою музичних образів. Музика підсилює і розвиває емоційні сили дитини, виховує її, розвиває творчий потенціал.

Творчі здібності – це індивідуальні особливості, якості людини, які визначають успішність виконання нею творчої діяльності різного роду; це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; спрямованість на відкриття нового.

Творчі здібності у музичній діяльності – це складне особистісне творення, в основі якого лежать музичні знання, уміння, навички, задатки загального і специфічного характеру, а також комплекс показників, які виражаються в інтелектуальній, позитивно-емоційній, творчій спрямованості особистості та визначаються специфічними проявами в сфері музичної діяльності [10, с.31].

Урок музики – широке поле для творчості учнів. Творчість виявляється в різних видах діяльності школярів на уроці. Так, у процесі виконавської діяльності: хоровому, сольному співі, грі на музичних інструментах, музичних іграх, рухах під музику – як потреба у власній інтерпретації творів; у власне творчій діяльності учнів – як створення ними музичних образів на основі засвоєння знань про музику; у процесі сприймання – слухання музики.

Музична діяльність здійснюється за допомогою співу, слухання музики, музично-ритмічних рухів, гри на дитячих музичних інструментах, музично-дидактичних ігор, імпровізаційної діяльності та ін. Всі ці компоненти зичної діяльності становлять важливу передумову для формування творчих здібностей учнів.

Основою музичної діяльності є сприймання музики, воно відбувається у процесі всіх видів музичної діяльності. Музичне сприймання – складний процес, в основі якого лежить здібність слухати, переживати музичний зміст як художньо-образне відображення дійсності.

Слухання музики є активним внутрішнім процесом зосередженості, що вимагає мобілізації почуттів, думки та пізнавальних можливостей дітей, що об'єднані переживанням музичного твору, дитина відчуває різні почуття у зв'язку з впливом на неї музики та усвідомлення її змісту. Цей процес емоційно-образного пізнання здійснюється через художньо-музичний образ. У зв'язку з цим у молодших школярів розвивається творча уява, фантазія. Вони спроможні самі створювати нові художні образи, відбивати свої враження у малюнках чи складати казки, оповідання за прослуханим музичним твором. Крім того, під час слухання музики у дітей виникає інтуїтивна потреба рухатися в такт ритму. Виконуючи ритмічні рухи, діти уважно вслуховуються в музику, що сприяє формуванню творчих здібностей. Також корисним є прийом пластичного інтонування під час слухання творів, багатих алогічними змінами, динамічними відтінками тощо. Тобто, слухання музики – один з видів музичної діяльності, який формує у молодших школярів навички і вміння, необхідні для повноцінного сприймання ними музичних творів, розвиває у дітей цього віку музичні, творчі здібності також інтерес і музичний смак [8, с. 36].

Спів – діяльнісний процес відтворення мелодії голосом і переживання змісту пісні. Цей вид музичної діяльності урізноманітнює урок музики, робить його змістовнішим; розвиває співацьку культуру школярів, допомагає прищепити любов до музики. Н.Л. Гродзенська зазначає: "Спів – це захоплюючий процес, в якому є творчий елемент; це процес, який нагадує наполегливе і постійне підняття вгору". Співати можуть і хочуть усі діти, починаючи з раннього віку, виконуючи пісні, вони глибше відчувають музику, активніше виражають свої емоції. Молодшим школярам цікаво уявляти себе у ролі композиторів, створювати власні пісні та мелодії. Під час співу в учнів виникає інтуїтивна потреба рухатися у характері музики, розвиваються вокально-хорові навички, з'являється бажання інсценізувати пісню, створити власний ритмічний Супровід, використовуючи елементарні музичні інструменти. Тобто пісенна творчість не тільки приємна, але й корисна форма для формування творчих здібностей та розвитку дитячої фантазії [6, с. 186].

Гра на дитячих музичних інструментах важлива для формування творчих здібностей у процесі музичної діяльності. У процесі гри на дитячих музичних інструментах удосконалюється естетичне сприймання та естетичні почуття дитини. Ця діяльність сприяє становленню і формуванню таких вольових якостей, як витримка, наполегливість, цілеспрямованість. У дітей з'являється почуття взаємодопомоги, увага до дій товаришів. Гра на елементарних музичних інструментах розвиває зосередженість, пам'ять.

Коли учень чує і співставляє звучання різних музичних інструментів, розвивається його мислення, здібності. У процесі гри на дитячих музичних інструментах залучаються ті учні, які з різних причин не вміють чисто інтонувати, виразно рухатися, вони активно включаються у виконання музичної діяльності. Молодші школярі можуть створювати власні поспівки, пісні, музичні п'єси, імпровізувати, виконувати творчі завдання, використовуючи елементарні музичні інструменти [2, с. 104].

Інший вид музичної діяльності – музично-дидактичні ігри – це така діяльність дитини, в процесі якої вона вчиться розрізняти властивості музичних звуків, засоби музичної виразності, музичні жанри тощо.

Відомо, що саме у грі найбільш повно виявляється невичерпна емоційність, творча активність дитини. Видатний психолог Л.С.Виготський зазначав: "Гра дитини є не просто загадка про пережите, а й творча переробка пережитих вражень, комбінування їх, розбудова з них нової дійсності, що відповідає запитанням та потягам самої дитини" [7, с. 6].

Неабияку роль при навчанні дітей гри на дитячих музичних інструментах мають музично-дидактичні ігри, які сприяють формуванню умінь слухати і створювати музику, розрізняти висоту, тембр, динаміку і тривалість звуку, розвитку самостійної музичної діяльності, допомагають закріпити знання дітей про музичні інструменти. Такі ігри розвивають чуття ритму, допомагають правильно передавати ритмічний малюнок добре знайомих мелодій пісень, а також працювати над новими. Музично – дидактичні ігри допомагають розвивати в дітях певні уміння і навички, які необхідні при оволодінні тим чи іншим музичним інструментом, прищеплюють інтерес і бажання грати на них самостійно, а відтак – створювати мелодичні композиції в процесі гри. На уроці музики найбільш сприятливими для формування творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку є сюжетно-рольові та проблемно-моделюючі ігри [3, с. 38]

Таким чином, музично-дидактична гра є необхідним елементом музичної діяльності і має вагомий вплив на формування творчих здібностей молодших школярів.

Одним із цікавих і корисних видів дитячої музичної творчості є імпровізація (від латинського – несподіваний, раптовий). У науковій літературі поняття " імпровізація" трактується по-різному. Одні вчені розглядають імпровізацію як властивість особистості, інші – як ознаку характеристики творчої діяльності, треті вважають одним із методів підготовки майбутніх музикантів до нестандартної діяльності [9, с. 62].

Найпоширенішими видами музичних імпровізацій є співацькі та інструментальні. Співацька імпровізація – одне з улюблених занять молодших школярів. Б.В.Асаф'єв писав, що головна мета співацької імпровізації – викликати в дітей творчий музичний інстинкт, тобто звернути їхню увагу на те, що вони співають і грають. Одним із завдань, які допоможуть сформувати творчі здібності у процесі співацької імпровізації, є, на думку Б.В.Асаф'єва, складання мелодії на запропонований літературний текст. Учні намагаються зімпровізувати кілька варіантів й оцінюють їх. Учений рекомендує: перш ніж оцінювати створену мелодію, діти повинні самі її проспівати, тобто запам'ятати й відтворити [1, с. 106].

Тобто, музична імпровізація значно сприяє формуванню творчих здібностей молодших школярів у всіх її проявах: розвиває творче мислення, пам'ять, уяву, музичний слух, відчуття ритму; розширює можливості пов'язувати творчі завдання з музичною грамотою та ін.

Важливим компонентом музичної діяльності є музично-ритмічні рухи – активна діяльність, яка відображає характер музики у русі. В основі музичного виховання лежить розвиток у дітей здібностей сприймати музичні образи та вміння відображати їх у русі.

Музично-ритмічні рухи мають велике значення. Слухаючи музику чи співаючи пісню, молодші школярі стежать за розвитком художнього образу. У свою чергу, слухова увага сприяє збагаченню музичної пам'яті, що спирається на слуховий і руховий аналізатори. Виконуючи рухи під музику, учні уявляють той чи інший образ, відчують красу музичного твору, емоційно збагачуються.

Учні молодшого шкільного віку мають гарну координацію рухів. Вони за власною ініціативою і з великим задоволенням зімпровізують під музику, використовуючи оплески, крокування, виразні дії з предметами (м'ячі, палички та ін.), прості музичні інструменти. Учня властиво відчувати єдність музики і руху. Ця якість є основою творчого розвитку дітей у процесі музичної діяльності. Проте, незважаючи на значення музично-ритмічних рухів у творчому розвитку дітей, їх рухи, на жаль, рідше використовують на уроках музики в загальноосвітній школі, ніж у дошкільних навчальних закладах. Хоча учнів 1- класів приваблюють завдання моторно-рухового характеру, які можна використовувати у процесі музичної діяльності [4, с. 79].

На думку Е.П.Печерської, у школі доцільно застосовувати музично-ритмічні рухи, що пов'язані з навчальним матеріалом уроку і можуть виконувати роль як методу, за допомогою якого діти усвідомлюють окремі поняття музичної грамоти, так і засобу творчого самовираження дитини [5, с. 16].

В.М.Верховинець підкреслював, що ніщо так не розвиває розумові й фізичні здібності дітей, їх почуття й творчу фантазію, як ігри з рухами, танцями, співом. Тому на уроках розучується чимало пісень, які можна інсценізувати або виконати у русі. Своїми рухами учні передають поведінку персонажів пісні відповідно до музики і сюжету. Це формує творчі здібності молодших школярів, їх здатність емоційно і свідомо сприймати музику.

Музична творчість активізує фантазію учнів, спонукає до самостійних пошуків форм утілення свого задуму, сприяє глибшому сприйманню музики. У музично-дидактичних іграх діти придумують оригінальні рухи, передають поведінку персонажів відповідно до музики й літературного тексту.

Отже, в основі всіх форм залучення до музики лежить емоційне і активне сприймання музики. Музика може виконати свою естетичну, пізнавальну й виховну роль тільки тоді, коли учні навчаються чути її та розмірковувати про неї. Поза сприйманням музика як мистецтво не існує.

Усі види роботи у процесі музичної діяльності з молодшими школярами мають сприяти їхньому духовному розвитку, пізнанню світу, формуванню світогляду, вихованню моралі. І вже з перших днів навчання необхідно залучати учнів до різних видів музичної діяльності, адже формування творчих здібностей дітей відбувається тільки шляхом включення їх у відповідну діяльність, зокрема музичну. Творча самостійність учнів плідно розвивається при виробленні суджень про музику: гри на музичних інструментах, музичних іграх, рухах під музику. У цій діяльності виявляється потреба школярів у власній інтерпретації творів, що виконуються, а виконання – це і сприйняття, і співпереживання, і власне творче трактування творів. І чим раніше розпочати заняття творчими вправами з молодшими школярами,

тим вірогідніше, що творчі здібності учнів не згаснуть з часом, а, розвиваючись, допоможуть виростити особистість, що виявляє творчу активність у всіх сферах діяльності.

Використані джерела

1. Асафьев Б. Хрестоматия: О музыкально-творческих навыках детей / Б. Асафьев. – М. : Из истории музыкального воспитания, 1990. – С.106-107.
2. Дмитриева Л.Г. Методика музыкального воспитания в школе / Л.Г. Дмитриева, Н.М. Черноиваненко. – М.: Просвещение, 1989. – 207с.
3. Дорошенко Т.В. Ігри у навчанні музиці // Початкова школа. – 1996. – №9. – С.38.
4. Масол Л. Музично-ритмічне виховання учнів у вальдорфських школах / Л. Масол, В. Новосельська // Рідна школа. – 2003. – №9 (вересень). – С. 78-80.
5. Печерська Е. Удосконалювати музично-творчий розвиток дітей / Е. Печерська, О. Микульська // Початкова школа. – 2000. – №6. – С.15-18.
6. Раввінов О. Методика хорового співу в школі / О.Раввінов. – [Вид. 2-е]. – К.: Муз. Україна, 1971. – 124 с.
7. Рагозіна В.В. Особливості методики розвитку творчих здібностей молодших школярів // мистецтво та освіта. – 1997. – №2. – С.5-9.
8. Ростовський О. Педагогіка музичного сприймання / О. Ростовський. – К.: ІЗМН, 1997. – 248с.
9. Рунин Б. Психологія імпровізації. Психологія процесів художественного творчествa / Б. Рунин. – Л., 1980. – С.62-84.
10. Шляхи розвитку творчих здібностей молодших школярів на заняттях з музичного інструменту Ч.2 / Історія і сучасність педагогічної освіти в Україні. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції, присвяченої 120-літтю Глухівського педагогічного інституту. – 1994. – С. 31-33.

Zujok A.

EFFECT OF DIFFERENT TYPES OF WORK DURING MUSICAL ACTIVITY ON THE FORMATION OF MUSIC CREATIVITY OF JUNIOR PUPILS

Music education is a major component of aesthetic education. A full mental development is impossible without musical education. A man without basic aesthetic education is developed unilaterally. This truth is recognized by all nations, all educational systems in the world.

Music gives a big boost to active work, which, in turn, is a problem that worries modern teaching science as the development of creative abilities and forming a creative personality is complex and multifaceted.

Music is an important means of moral and intellectual education of the child. It opens the eyes of children to the beauty of nature, moral relationships, work. With music in children awakens the idea of beauty is not only in nature but in themselves. It intensifies the emotional response in primary school children, evokes notions of musical images, inspired by beauty. Music enhances and develops the emotional force of the child, brings it up, develops creativity.

Creative ability in musical activities – is a complex personal creation, which is based on musical knowledge, abilities, skills, inclinations of general and specific nature, also a set of indicators that are expressed in the intellectual, emotional, positive, creative orientation of the individual and determined by specific manifestations in the field of music.

Musical activities carried out by singing, listening to music, musical and rhythmic movements, playing children's musical instruments, music and didactic games, improvisation and other activities. All these components of musical activities are an important prerequisite for the formation of creative abilities of pupils. The basis of musical activities is perception of music, it is in the process of all kinds of music. Listening to music is an active internal process of concentration that requires mobilization of feelings, thoughts and cognitive abilities of children combined experience a musical work, the child feels different feelings at the impact of it music and understanding its contents.

All kinds of work in the musical activities of younger pupils should contribute to their spiritual development, knowledge of the world, the formation of ideology, moral education.

The creative autonomy of pupils successfully developed by the formulation of opinions about music: playing musical instruments, music games, movement to music. This activity is the need for pupils in their own interpretation of works that performed, and performance – that's the perception and empathy, and their own creative interpretation of works.

Key words: *creativity, music lessons, perception, emotional and imaginative cognition, imagination, fantasy.*

Стаття надійшла до редакції 25.04.2015